

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اقدام پژوهی (Action research)

محمد رضا قادری
کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی – دکترای مطالعات برنامه درسی دانشگاه شیراز

۰۱ سطوح تحقیقات آموزشی

۰۲ فواید و نقش پژوهش برای معلم

۰۳ اهمیت و ضرورت پژوهندگی
توسط معلمان

۰۴ انواع تحقیق

فهرست مطالب

۰۵

مقایسه اقدام پژوهی با سایر پژوهش ها

۰۶

تفاوت اقدام پژوهی با پژوهش های تجربی (آزمایشی)

۰۷

مراحل اصلی اقدام پژوهی

۰۸

بررسی فرم داوری

سطوح تحقیقات آموزشی

۱- سطح یادگیرندگان

۲- سطح معلم

۳- سطح دانشگاهی

فواید و نقش پژوهش برای معلم

- (۱) توسعه مهارت‌های حرفه ای خود
- (۲) توجه به تغییر و بهبود فرآیند یاددهی- یادگیری
- (۳) آگاهی از اطلاعات جدید در مورد دانش آموزان و شیوه های تدریس و موضوعاتی که بدون تکیه بر تولیدات پژوهشی مشکل درک می شوند.
- (۴) آموزش پژوهش به دانش آموزان
- (۵) رفع مشکل دانش آموزان در مسیر تحقق اهداف آموزشی
- (۶) بکارگیری یافته های پژوهش در طراحی، اجرا و ارزشیابی

اهمیت و ضرورت پژوهندگی توسط معلمان

- ۱- معلم بیش از دیگران در معرض پرسش های آموزشی است.
- ۲- از آنجا که یافته های پژوهشی توسط خود معلم به کار می رود پس بهتر است که خود نیز دست به پژوهش بزند.
- ۳- معلم مناسب ترین فرد در تشخیص مسائل آموزشی است.
- ۴- مشارکت معلم در پژوهش باعث ایجاد اعتماد به نفس می شود و انگیزه درونی ایجاد می کند.
- ۵- با درگیر شدن معلمان در پژوهش، مسئله جدایی میان نظریه و عمل از میان می رود.
- ۶- پژوهش های معلمان در کلاس درس در مقایسه با سایر پژوهش ها کم هزینه تر و محصول تحقیقات قابل دسترس تر است.
- ۷- معلم اگر خود پژوهش کند نسبت به نتایج تحقیقات دیگران بی تفاوت نخواهد بود.
- ۸- نتایج حاصل از پژوهش معلمان در کلاس درس کاملا کاربردی است.
- ۹- معلم ضمن پژوهش رشد می کند، بالفعل می شود و چاره یابی، نوآوری و نوجویی اشاعه می یابد.
- ۱۰- در فرایند پژوهش معلم هرچا لازم است تغییرهای لازم را اعمال می کند.

انواع تحقیق

انواع تحقیق از نظر هدف:

۱- تحقیق بنیادی یا ناب : Fundamental / Pure Research

۲- تحقیق کاربردی : Applied Research

۳- تحقیق توسعه ای

انواع تحقیق از نظر شیوه اجرا و گردآوری داده ها:

۱- تجربی (آزمایشی): تجربی، نیمه تجربی، شبه تجربی

۲- توصیفی (غیر تجربی): پیمایشی، همبستگی، اقدام پژوهی، موردی، پس رویدادی، تحلیل محتوا

انواع پژوهشها از نظر ماهیت داده ها:

۱- کمی: همبستگی، پیمایشی، آزمایشی (تجربی) و تحلیل محتوا...

۲- کیفی: داده بنیاد، روایی، درس پژوهش، تحلیل محتوا و پدیدار شناسی، هرمنوتیک، قوم نگاری و تاریخی ...

۳- ترکیبی: اکتشافی متوالی (مدل تدوین ابزار، مدل تدوین طبقه بندی)، تبیینی (مدل پیگیری تبیینی، مدل انتخاب شرکت کنندگان، همسوسازی (تبدیل داده ها، طرح رواسازی داده های کمی، مدل همگرا)، تودرتو (لانه کردن) (مدل آزمایشی تودرتو، مدل همبستگی تودرتو)

اقدام پژوهی (Action Research):

توجه به معنای لغوی این دو واژه، مترجمان و اندیشمندان اجتماعی و تربیتی آن را اقدام پژوهی، پژوهش در عمل، پژوهش عملگرا، پژوهش عمل و تحقیق برای عمل ترجمه کرده اند.

اقدام پژوهی در زمره روش های تحقیق توصیفی است.

بازخورد لازم برای بهبود واحد های آموزشی، فرایند یاددهی-یادگیری و نیز ارزیابی آموخته ها، را فراهم آورد.

بهبود عملیات آموزشی.

در اقدام پژوهی، معمولا معلم خود پژوهشگر است و نقش اصلی پژوهشی به عهده او می باشد.

فرایند پژوهش براساس استدلال عملی استوار است.

می تواند ماهیت اطلاعات جمع آوری شده مبتنی بر داده های ترکیبی (کمی و کیفی) باشد.

اقدام پژوهی (Action Research):

✓ در اقدام پژوهی تأکید صرف بر مسائل اینجا و اکنون و همچنین موقعیت محلی است.

✓ اقدام پژوهی کاملاً وابسته به موقعیت است. یعنی محقق پس از تشخیص مشکلی در یک موقعیت خاص، تلاش می کند تا آن مشکل را در همان موقعیت خاص حل کند.

تعریف اقدام پژوهی

شکلی از پژوهش توصیفی است که اغلب جامعه محور (گروه محور) بوده و توسط یک معلم یا جمعی از آنها به قصد رفع یا بهبود یک مشکل آموزشی یا تربیتی در محیط واقعی کلاس یا مدرسه انجام می شود.

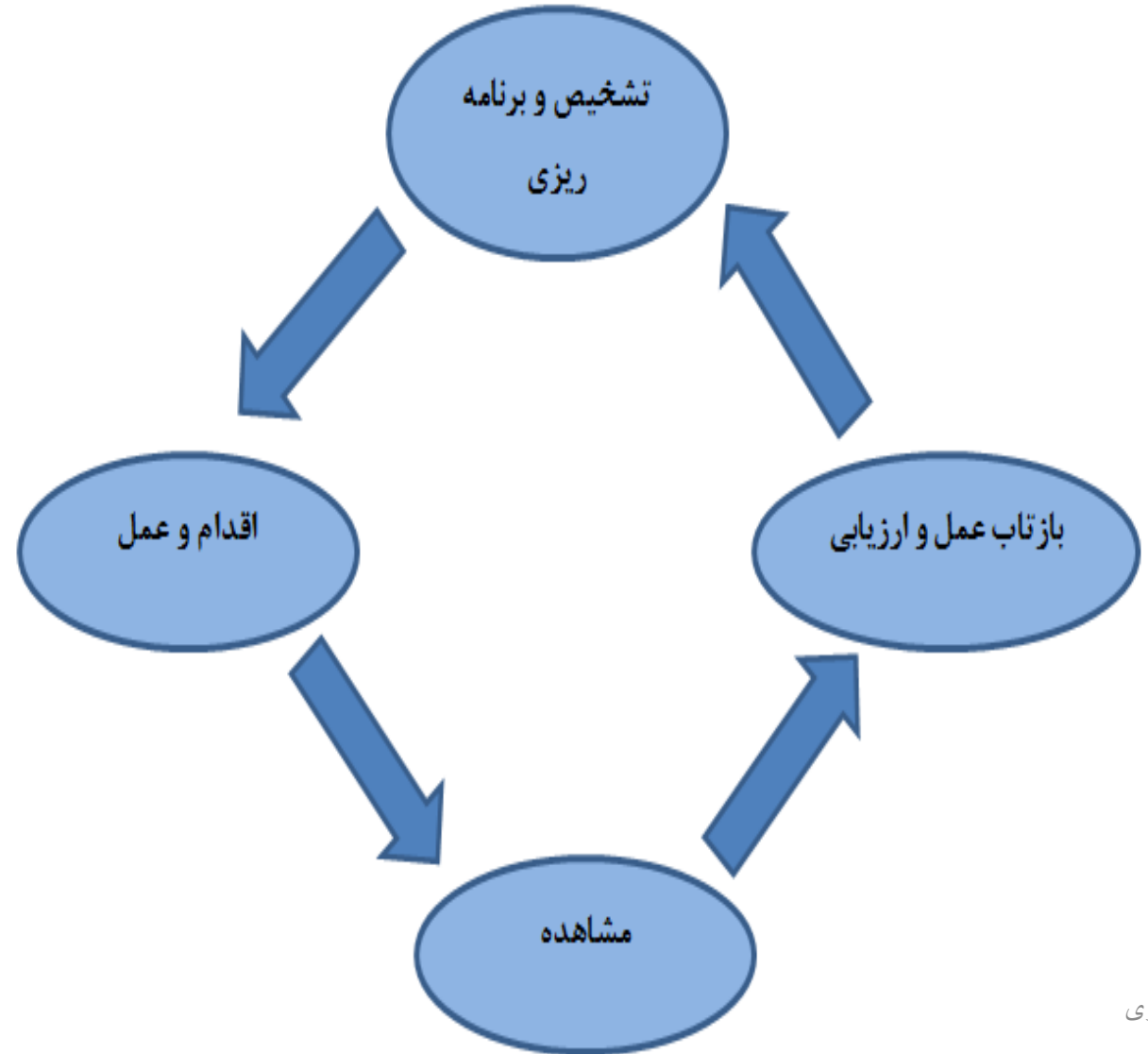
مقایسه ی کنش پژوهی با سایر پژوهش ها

تفاوت ها	شبهات ها
جزئی بودن موضوع	نظام مندی
به نتیجه رسیدن در کوتاه مدت	نیاز به اطلاعات دقیق
دورانی بودن مراحل (خطی نبودن)	تولید دانش
عدم نیاز به تخصص خیلی زیاد	بهسازی امور
بررسی ابعاد کامل موضوع و کاربردی بودن	لزوم وجود ابزار مشخص برای جمع آوری اطلاعات
عدم لزوم تعمیم نتایج	حل مسئله

تفاوت اقدام پژوهی با پژوهش های تجربی (آزمایشی):

اقدام پژوهی	(تجربی) آزمایشی
عامل اصلی انتخاب موضوع: محیط	عامل اصلی انتخاب موضوع: پژوهشگر
نظارت	کنترل
اجرا	دستکاری
انتخاب هدفمند	انتصاب تصادفی
مبتنی بر تغییر و بهبود	بیشتر مبتنی بر گزارش و نه تغییر
فرایند چرخه ای و مارپیچی	فرایند خطی
در جمع آوری اطلاعات و اسناد یک مورد آن می تواند پیش آزمون-پس آزمون باشد	دارای پس آزمون/دارای پیش آزمون-پس آزمون

چرخه اقدام پژوهی

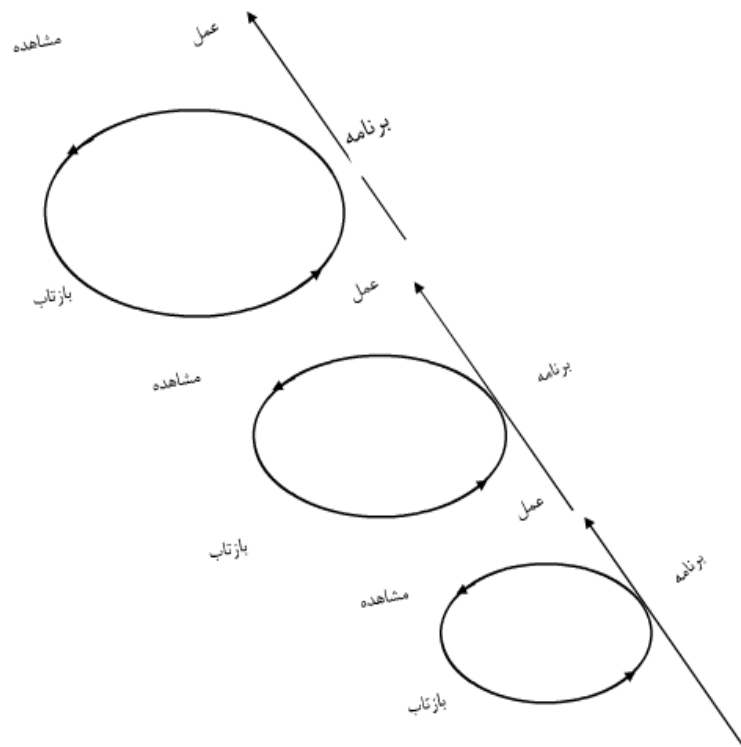

چهارچوب فعالیت اقدام پژوهی (پروژه توسعه تدریس)

چرخه اقدام پژوهی

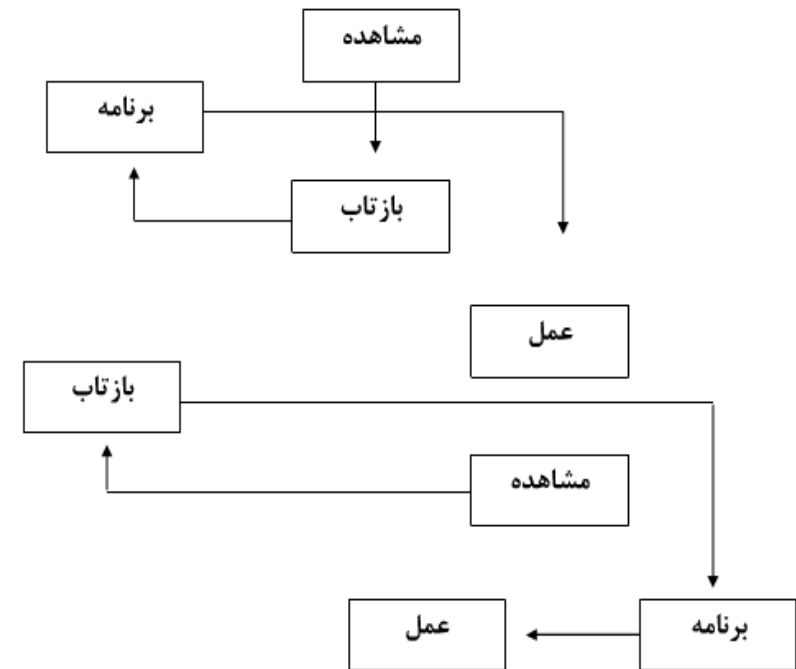
مدل لاینرت (۲۰۰۲) در مورد مراحل اقدام پژوهی

منبع: www.aifs.org.au/

محمد رضا قادری

نمودار مارپیچی اقدام پژوهی (کمپر و کلی ۱۹۹۳)

منبع: www.Ucd.ie.teaching

مراحل اصلی اقدام پژوهی

نگاه کنید، فکر کنید، عمل کنید

مرحله تشخیص (کشف مسئله) ④

- ۱- مشخص کردن موضوع
- ۲- بیان مسئله (توصیف وضعیت موجود)
- ۳- گردآوری اطلاعات اولیه (شواهد یک)
- ۴- تجزیه و تحلیل و تفسیر داده‌های اولیه (بررسی علمی داده‌های شواهد یک)
- ۵- انتخاب راه حل یا راه‌حل‌های جدید و موقتی جهت اجرا (براساس اطلاعات شواهد یک راه حل موقتی را اجرا می‌کنیم)

مرحله تغییر یا اجرا (حل مسئله) ⚙️

بعد از مرحله تشخیص، مرحله بعدی تغییرات است. یعنی جایی که شما راه‌حل‌ها را اجرا می‌کنید آن راه‌حل‌هایی که انتخاب کردید اجرا می‌کنید و در حین اجرا بر آن راه‌حل‌ها نظارت می‌کنید

۶- اجرای راه حل و نظارت بر آن در حین اجرا

- ۷- گردآوری اطلاعات پس از اجرای راه حل (شواهد دو)
- ۸- ارزشیابی تاثیر اقدام پژوهی جدید و تعیین اعتبار آن (ارزیابی و اعتباربخشی) تاثیر اقدام جدید را ارزیابی کرده
- ۹- گزارش نویسی با اطلاع رسانی بهمراه نتیجه اتفاق افتاده و ارائه‌ی پیشنهادات لازم (نوشتن گزارش)

مرحله ارزیابی و عرضه (ارزشیابی و نتیجه) ④

مرحله اول : انتخاب موضوع و عنوان اقدام پژوهی

❖ مشخص کردن موضوعی که دارای شرایط زیر باشد :

الف – نشأت گرفته از محیط و مورد علاقه شما باشد .

ب – پژوهش پذیر باشد .

ج – دارای اهمیت باشد .

د – در توان پژوهشگر باشد .

ه – پشتوانه اطلاعاتی داشته باشد.

و – موضوع باید مربوط به شغل فرد باشد.

❖ مشخص کردن عنوان و موضوع تحقیق نخستین و مهم ترین گام است.

واژه هایی همچون: **تقویت، افزایش، کاهش، تغییر، اصلاح، ایجاد، حل، رفع، تبدیل، بهبود، توسعه و ... دلالت بر تبدیل وضع موجود به وضع مطلوب دارد و بهتر است عناوین اقدام پژوهی با اینگونه کلمات و اصطلاحات آغاز شود.**

تعریف موضوع:

اقدام پژوهی با این سوال اساسی آغاز می شود که

چگونه توانستم کارم را بهبود بخشم؟

موضوع اقدام پژوهی باید روشن و قابل فهم باشد.

۲. بیان مسأله (توصیف وضعیت موجود):

پژوهشگر وضعیت فعلی را به روشنی توصیف می کند و به تعریف و بیان ابعاد مسأله می پردازد. اینکه مشکل موجود در چه شرایط و محیطی نمایان شده و عمق و گستردگی آن چقدر است و آسیب های آن کدامند؟
در این قسمت همه ابعاد، زوایا، کمبودها، ضعف ها، کاستی ها، نقص ها، به ویژه مواردی که بناست تغییر یابد، مورد بررسی و بحث قرار داده می شود.

لازم به ذکر است مسأله بر اساس اطلاعات و شواهد کافی بیان شده باشد.

هدف مطالعه به طور واضح بیان شود.

در این قسمت میتوان هم به بیان اهداف کلی پرداخت و هم بیان اهداف جزئی.

پس از این قسمت در گزارش اقدام پژوهی بیان اهمیت و ضرورت قید می شود.

۳. جمع آوری اطلاعات (شواهد ۱)

از روشهای معتبر برای گردآوری داده ها استفاده شود.

ابزارها و روشهای گردآوری اطلاعات در اقدام پژوهی

الف) گردآوری اسناد و تحلیل آن ها مثل بررسی پرونده تحصیلی دانش آموز، پرونده سلامت، نقاشی، خاطرات و ...

ب) نوشته ها، یادداشتها و گزارشهای مشارکت کنندگان در اقدام پژوهی

ج) ارزشیابیهای ماهانه، دفتر ثبت شاخص، انواع ارزشیابیهای کلاسی

د) مشاهده (مشارکتی، غیرمشارکتی)

انواع مشاهده از نظر ساختاری: مشاهده باز، متمرکز و ساختاریافته

ه) مصاحبه (ساختار یافته، نیمه ساختاریافته، باز)

انواع مصاحبه از نظر تعداد افراد شرکت کننده: انفرادی، گروهی

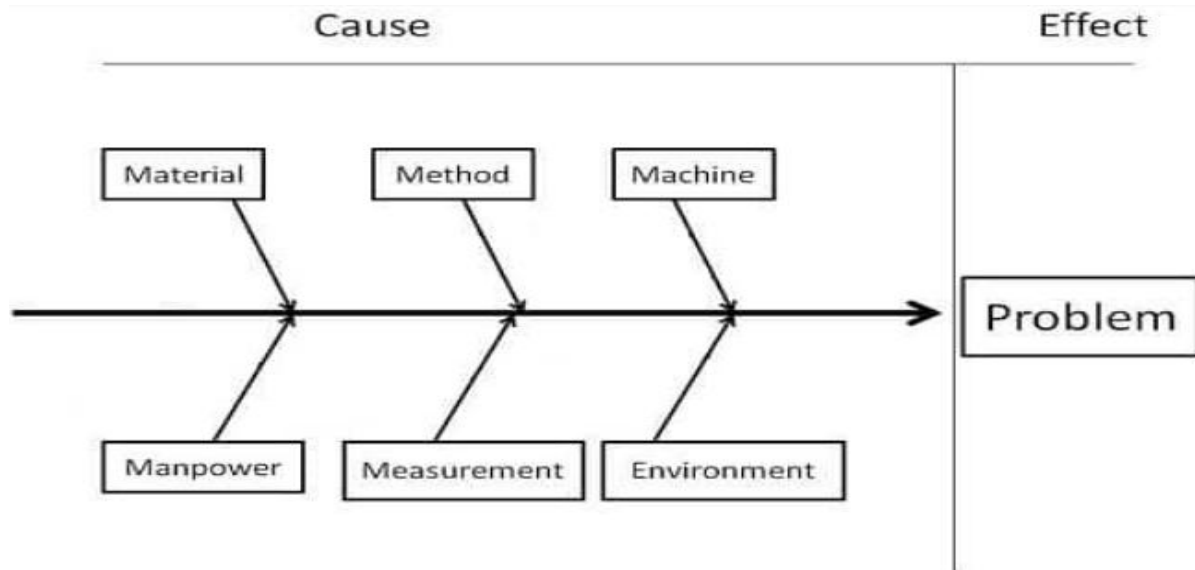
و) وسایل ضبط شنیداری و تصویری

ز) پرسشنامه (استاندارد شده، محقق ساخته)

۴. تجزیه و تحلیل و تفسیر داده های اولیه (بررسی علمی داده های شواهد یک)

در این مرحله پژوهشگر با استفاده از اطلاعات بدست آمده از مرحله ی قبل، اقدام به تحلیل و تفسیر داده ها می کند و با یک جمع بندی عالمانه از اطلاعات، تا حدودی به علل احتمالی بوجود آورنده مشکل پی می برد و نظرات خود را در این مورد ثبت می کند تا براساس آن راه حل موقتی را برای اجراء انتخاب کند.

می توان علل ایجاد مشکل در یک اقدام پژوهی را در نمودار استخوان ماهی به تصویر کشید.

در نمودارهای استخوان ماهی معمولاً به محض این که «مسئله‌ای» شناسایی شد، می‌توان گامهای زیر را برای طراحی نمودار برداشت:

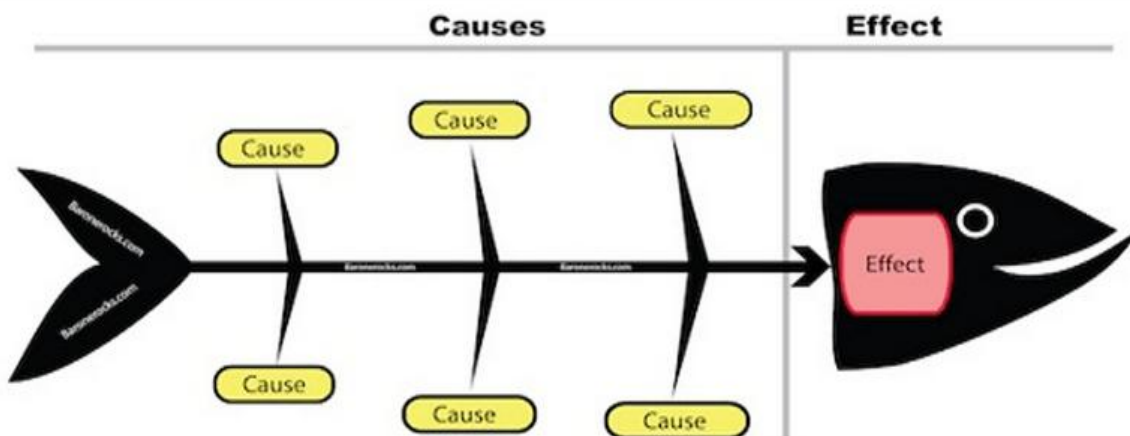
۱. سر ماهی با بیان مسئله یا مشکل در قالب جمله و قرار دادن آن داخل یک کادر شکل می‌گیرد.

۲. پیکان افقی و به سمت سر ماهی در طول صفحه کشیده می‌شود. این پیکان مانند ستون فقرات ماهی عمل می‌کند.

۳. مرحله‌ی بعد شناسایی علل ایجاد مسئله است.

۴. پژوهشگر برای هر علت اصلی باید به ایده‌پردازی درباره‌ی اطلاعاتی جانبی بپردازد که ممکن است بر آن علت اصلی تأثیر بگذارند.

۵. این روند تجزیه‌ی علل تا زمانی که علت اصلی مسئله شناسایی شود ادامه پیدا می‌کند. سپس، گروه، نمودار را تجزیه و تحلیل می‌کند تا درباره نتیجه و گام‌های بعدی به توافق برسد.

۵. انتخاب راه حل یاراه حل های جدید و موقتی جهت اجرا

با استفاده از اطلاعات جمع آوری شده و با خرد ورزی و اندیشیدن مداوم راه حل خود را با شرایط زیر انتخاب کنید.

الف: در انتخاب راه حل عجله نکنید.

ب: مطمئن باشید که اطلاعات کافی جمع آوری کرده اید.

ج: راه حلی انتخاب کنید که امکان اجرای آن باشد.

د: راه حل های پیشنهادی با موضوع و اهداف اقدام پژوهی تناسب داشته باشد.

ه: راه حل ها مبتنی بر اطلاعات و مطالعات باشند و یا ابتکاری و خلاقانه.

۶. اجرای راه حل و نظارت بر آن در حین اجرا

پژوهشگر ضمن اجرای راه حل پیشنهادی خود باید دقت کند که راه حل به درستی اجراء شود. یعنی ضمن اجرا، ناظر و کنترل کننده مداوم نیز باشد.

*** موارد قابل توجه در این مرحله :**

الف : پیشرفت کار را زیر نظر داشته و وقایع را ثبت کنید .

ب : از همکاران منتقد خود در مورد پیشرفت کار کمک بگیرید .

ج: در صورت لزوم، تغییرات لازم را در اجرای طرح اعمال کنید.

د: فرایند اجرا به روشنی بیان شود.

ه: اجرای مراحل، با نظارت کافی همراه باشد.

۷. مشاهده عمل و جمع آوری اطلاعات (شواهد ۲)

پژوهشگر پس از اجرای راه حل مطلوب خود که مدعی می باشد با اجرای آن وضعیت مطلوب حاصل گردیده، باید ملاکهایی را جهت اثبات ادعای خود داشته باشد.

الف: روش های گرد آوری اطلاعات را معین کنید.

ب: داده های بدست آمده که نشانگر ایجاد تغییر هستند را جهت ارائه جمع آوری کنید .

ج: داده ها را جهت قضاوت در اختیار همکاران منتقد خود قرار دهید.

د: نتایج اقدام پژوهی براساس شواهد منطقی ارزیابی شود.

ه: در این قسمت به منظور مقایسه علمی و دقیق، روشهای جمع آوری اطلاعات، مشابه با روشهای قسمت شواهد ۱ باشد.

۸. ارزشیابی تاثیر اقدام جدید و تعیین اعتبار آن (ارزیابی و اعتبار بخشی) و مقایسه نتایج قبل و بعد از اجرای راه حل ها

در این مرحله داده های جمع آوری شده را مثل مرحله سوم تفسیر و تحلیل می کنیم. با بررسی نتایج و داده های تحقیق بعد از اجرای عمل (راه حل) از خود می پرسیم که «آیا واقعا تغییری که من به دنبال آن بودم تحقق پیدا کرده است؟ چقدر؟» و برای ادعاهای خود از شواهد ۲ استفاده می کنیم. در این رابطه:

۱- دلایل محکم خود را مبنی بر ایجاد تغییر بیان کنید.

۲- نظر همکاران منتقد خود را که مبنی بر تایید تغییر باشد قید کنید.

۹- بحث و نتیجه گیری و دادن گزارش نهایی و ارائه پیشنهادات و محدودیت های اقدام پژوهی

نکات قابل توجه در نگارش، گزارش و نوشتن اقدام پژوهی

۱- گزارش پژوهش باید به حالت اول شخص مفرد یا اول شخص جمع باشد. (اینجانب، ما)

۲- در اقدام پژوهی اطمینان بخشی نسبت به محرمانه، گمنام بودن و توجه به کرامت انسانی حائز اهمیت زیادی است.

* پیش از اجرای پژوهش در محل کار (مدرسه، اداره، سازمان و...) خود، مسائل مرتبط را با مدیران آن بررسی کنید.

* برای تعیین هویت شرکت کنندگان از نخستین حروف نام و نام خانوادگی، اعداد و یا اسامی کوچک استفاده کرد.

۳- دست زدن به انجام کار، ویژگی منحصر به فرد اقدام پژوهی است. هدف اصلی از اقدام پژوهی، ایجاد تغییر در کار فعلی است.

۴- وقتی اقدام پژوهان کار خود را با همکاران، دوستان منتقد، ناظر راهنما و... به بحث می گذارند، در حال تبیین اعتبار پژوهش خود هستند.

((مخالفتان نظر شما، مخالفان شخص شما نیستند بلکه با اندیشه ها و مسائل مورد بحث شما اتفاق نظر

ندارند.))

امتیاز	ضرب	گزینه ها					ملاک	ردی ف	جنبه ارزشیابی
		۱	۲	۳	۴	۵			
	۲						از طریق اقدام پژوهی قابل مطالعه و بررسی است	۱	عنوان
	۱						روشن و قابل فهم است	۲	اقدام
	۲						موضوع با مسائل حرفه‌ای اقدام پژوه مرتب است	۳	پژوهی
	۳						مساله بر اساس مستندات و شواهد کافی بیان شده است	۴	توصیف و تشخیص مساله
	۲						اهداف به وضوح بیان شده است	۵	اقدام پژوهی
	۲						از روش‌های معتبر برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است	۶	گردآوری ، تحلیل داده‌ها و اطلاعات
	۳						از منابع پژوهشی مرتبط استفاده شده است	۷	
	۲						عوامل موثر در ایجاد مسأله به درستی شناسایی شده است	۸	
	۲						جمع آوری داده‌ها و نتیجه گیری اطلاعات از چارچوب منطقی برخوردار است	۹	

امتیاز	ضرب	گزینه ها					ملاک	ردیف	جنبه ارزشیابی
		۱	۲	۳	۴	۵			
	۳						راه حل های پیشنهادی با موضوع و اهداف اقدام پژوهی تناسب دارند	۱۰	راه حل های پیشنهادی
	۱						از مشارکت و نقادی همکاران استفاده شده است	۱۱	
	۲						راه حل های پیشنهادی مبتنی بر اطلاعات و مطالعات کافی هستند	۱۲	
	۲						راه حل های پیشنهادی بدیع و مبتکرانه است	۱۳	
	۲						فرایند اجرا با ذکر جزئیات به روشنی بیان شده است	۱۴	اجرا
	۲						اجرای راه حل با نظارت کافی همراه بوده است	۱۵	
	۲						تغییرات مورد نظر در فرایند اجرا مشخص شده است	۱۶	
	۲						مدارک برای تایید روش و نتایج کافی و معتبر است	۱۷	
	۲								نتایج

امتیاز	ضریب	گزینه ها					ملاک	ردیف	جنبه ارزشیابی
		۱	۲	۳	۴	۵			
	۱						تنظیم گزارش از شیوه درست (فصل بندی - ارجاعات و منابع) برخوردار است	۱۸	گزارش اقدام پژوهی
	۱						آئین نگارش رعایت شده و عاری از اشتباهات تایپی است	۱۹	
	۳						می تواند به عنوان سند مفید آموزشی و پرورشی، مورد استفاده معلمان یا سایر کارکنان آموزش و پرورش قرار گیرد	۲۰	

معرفی کتاب جهت مطالعه بیشتر :

- ✓ خسرو امیر حسینی (۱۳۸۴) مهارت پژوهشگری در آموزش (اقدام پژوهی). تهران: عارف.
- ✓ ابوالفضل بختیاری و یوسف ایرانی (۱۳۸۴). روش تحقیق عملی (اقدام پژوهی). تهران: انتشارات لوح زرین.
- ✓ علی رؤوف (۱۳۸۶). پژوهش در کلاس درس و مدرسه. تهران: مدرسه.
- ✓ رضا ساکی و دیگران (۱۳۸۳) اقدام پژوهی: راهبردی برای آموزش و تدریس، تهران: وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- ✓ وجه الله سیف الهی (۱۳۸۴) اقدام پژوهی: آموزش یک دوره کامل روش تحقیق اقدام پژوهی. تهران: عابد.
- ✓ وجه الله سیف الهی (۱۳۸۲) راهنمای اقدام پژوهی (برنامه معلم پژوهنده) در آموزش و پرورش، رشت: انتشارات گیلان.
- ✓ اقبال قاسمی پویا (۱۳۸۲) راهنمای معلمان پژوهنده، تهران، نشر اشاره.
- ✓ اقبال قاسمی پویا (۱۳۸۰) راهنمای عملی پژوهش در عمل، تهران، وزارت آموزش و پرورش، پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- ✓ جین مک نیف و همکاران (۱۳۸۲)، اقدام پژوهی (طراحی، اجرا، ارزشیابی) ترجمه محمدرضا آهنچیان، تهران، رشد

با تشکر از توجه شما